

De heks
VAN MII

DE WAARHEID LIGT
IN HET MIDDEN

STICHTING
VAN STREEK

De heks VAN MI

DE WAARHEID LIGT IN HET MIDDEN

ONZE STREEK ZIT VOL MET LEGENDES EN MYTHES, WAARVAN SOMS DE OORSPRONG NIET HELEMAAL DUIDELIJK IS. IN VAN STREEK WORDEN DIE VERHALEN OPNIEUW VERTELD. DE BASIS VAN DEZE VERHALEN LIGT IN DE LEGENDES. HET SPEELT ZICH AF OP BESTAANDE PLAATSEN, WAAR JE OOK DE LEGENDE KUNT TERUGVINDEN. DE PERSONAGES ZIJN FICTIEF, MAAR HET VERHAAL DAT ZIJ VERTELLEN KLINT GELOOFWAARDIG. IS HET ECHT GEBEURD OF IS HET GEWOON EEN MOOI VERHAAL? DE WAARHEID LIGT IN HET MIDDEN.

“Paaap, wanneer gaan we nou naar het heksenbos?” “Zometeen, en hou nou eens op met je gezeur”, krijgt Saartje als antwoord. “Pak maar alvast de roeispanten, ik kom er zo aan.” Weer naar dat heksenbos, moppert Zegert zachtjes in zichzelf, dat kind krijgt er maar geen genoeg van. “Kom je nou!! Ik heb de roeispanten aan de dollen gedaan”, schreeuwt de zesjarige poldermeid vanaf het zelfgetimmerde steigertje. “Jajaja, ik ben d’r al. Zit je goed, dan gaan we.”

Ze steken de Oude Meije over, in de verte ziet Zegert de boerderijen van Achttienhoven liggen, een daarvan is zijn ouderlijke boerderij. Maar aan de Oude Meije zit hij beter, vindt hijzelf, net wat verder van die verrekte Milandweg vandaan. Halverwege het riviertje haalt Zegert de spanen binnen. “Even de fuiken controleren Saar. Hou jij die staak eens vast.” Twee magere palinkjes en een zeelt is de opbrengst. Niet de moeite. Zegert zet ze terug in het water. “Komop pap, roei nou door naar de overkant. Even naar het heksenbos.” Zegert glimlacht om het doorzettingsvermogen van zijn dochter. “Ok joh, maar niet te lang ronddolen daar, ‘k heb nog meer te doen vandaag.”

Saar stapt vol enthousiasme de boot uit en sprint de dijk op. “Kommie nog mee?” “Ik pik je zo weer op, nog even een paar fuiken controleren. Kijk uit voor dat uilennest he, hij heeft jonkies en dan zijn die kolerebeesten extra fel op jonge meisjes zoals jij.” Ze hoort haar vader al niet meer. Vol vuur schiet ze de dijk af, op naar favoriete speelbos die haar fantasie op hol doet slaan. Kabouters, enge soldaten, stoute en goede heksen, feeën. Alles bevindt zich daar. Ze klapt het schapenhekje open om vervolgens... boem. Met een smak kleddert ze tegen de grond en kijkt in het rimpelige gezicht van boer Durk. “Zo meisje,

wat een haast.” Hij kijkt haar vriendelijk aan. “Wat zijn je plannen hier?” “Ik ga de heksen zoeken, en de kabouters, die zitten altijd bij die knotwilg daar.” Durk zakt lichtjes door zijn knoestige knieën: “Heksen he, dat klopt wel. ‘k Heb ze hier ook wel eens gezien. Wist je dat er vroeger veel meer zaten. Maar ze komen hier nog steeds één keer per jaar bijeen ter ere van heks Nelia.” “Nelia?”, stamelt Saartje. “Weet je niet wie heks Nelia is? Echt niet? Bijna duizend jaar geleden - het waren de middeleeuwen; een tijd van ridders, kastelen, maar ook van armoede en boze heksen - stond hier een dorpje dat Mi heette. Gekke naam hé.” Saartje knikt en droomt met haar hemelblauwe ogen weg in het verhaal van Durk.

De winter duurt lang in 1193. Arend sprokkelt nog wat hout en takken bijeen omdat hij de vorstperiode niet is doorgekomen met zijn aangelegde houtvoorraad. Zijn werk als veensteker langs de dijk van de Oude Meije ligt stil. Het is eind februari en nu dooit het lichtjes. Voor het eerst sinds oktober is het overdag boven het vriespunt. Zijn koeienleren schoenen zijn doorweekt van het ploeteren in het moeras als hij terugkeert in de Dorpsstraat van Mi. Harro, de smid van het dorp, vraagt hem roepend of hij ook niet een bundeltje takken voor hem wil halen. Arend schudt nee. Jij zit toch al lekker warm, ga zelf maar, denkt Arend bij zichzelf. “Duvelsjong”, schreeuwt de smid. Arend slentert verder. Om eerder thuis te zijn struint hij over het kerkhof. Er is toch niemand die hem vermanend toespreekt dat dit onbehoorlijk is, want het is al een paar dagen verrekte stil op het dorp. Door de kou, maar ook door angst. Angst voor de builenpest. Angst om in aanraking te komen met de dorpsbewoners die besmet zijn.

Buiten bij de achterdeur van hun huisje hoort Arend zijn moeder loeihard hoesten. Een dag eerder had ze zelfs bloed opgehoest. Op haar benen zitten builen zo groot als eendeneieren. “Snel die deur toe, jongen, het waait hier toch al door alle kieren heen. Dat hoeft niet nog erger te worden.” Builenpest en longpest constateert Arend. Precies een week geleden - toen de eerste bulten zich aandienden - had zijn moeder hem naar Woerden gestuurd. Maar de chirurgijn uit Woerden kwam niet mee terug. Bij Arends beschrijving van de toestand van zijn moeder wist de kwakzalver al hoe laat het was. Bang om ook onder die builen te komen, liet hij het mooi afweten. “Ga eens bij Nelia langs”, had zijn moeder hem gevraagd toen hij onverrichter zaken thuis was gekomen.

Bang aangelegd was de negentienjarige Arend allerminst. Hij maakte indruk op de meidjes in het dorp met zijn bravoure en knappe smoeltje. Maar langsgaan bij Nelia... Op het dorp werd ze als een zonderlinge beschouwd. In de kerk - de Sint Maartenskerk - kwam ze niet. En rond haar huisje waren meerdere malen witte wieven en dwaallichten waargenomen. Ook had Arend gehoord dat ze 's nachts bezoek kreeg van heksen. Niet dat iemand dat ooit had gezien, maar het schelle schaterlachen dat rond middernacht was gehoord, moest wel afkomstig zijn van het heksenhuisje. “Wat sta je daar te tobben, jongen? Ze bijt je niet. Maak eens voort, voordat ik de pijp uitga.”

Vanuit de verte ziet Nelia Arend aankomen. Haar huisje staat aan de buitenkant van Mi, richting Zegveld. Jaren geleden had ze deze plek gekozen vanwege de drie joekels van eikenbomen die er staan. Een ransuil had er afgelopen voorjaar zijn nest in gebouwd. Het geruis van de bomen geeft haar rust, en beschermen haar huis tegen wind en regen. Ze had 'm dit najaar goed winddicht gemaakt met verse klei en riet. Met bonenstaken had ze het dak gestut. Niettemin dwaalt ze nu door haar plaggenhut om te controleren waar de tocht vandaan komt. Gelukkig verwarmt de open haard goed. De pot met dikke soep boven het vuur pruttelt lekker.

Licht gebons op de deur. Arend reageert weifelachtig op het verzoek van Nelia toch vooral niet buiten te blijven staan. “Wil je een kopje soep?” Arend durft niet te weigeren en zit even later met een kop in zijn handen naar het brouwsel te staren. Zo hekserig ziet ze er eigenlijk niet uit, bedenkt hij zich. En oud is ze evenmin. Net dertig misschien. “Wat heeft je hier gebracht, jongeman?” “Mijn moeder is ziek, mevrouw. Volgens mij is het de builenpest, en ze hoest de laatste tijd vreselijk. Bloed zit erbij. De chirurgijn uit Woerden wilde niet komen. Moeder maande mij bij u langs te gaan. Misschien dat u... ehh... nog iets heeft.”

Van gezicht herkent Nelia de jonge inwoner van Mi. Meteen schieten haar gedachten uit naar de vader van Arend. Meer dan tien jaar geleden klopte ook hij hier aan. Hij had zijn voet opengehaald aan een scherpe steen bij het instappen van zijn bootje. “Hoe heette je vader ook al weer?” “Ritsaert, mevrouw”, antwoordt Arend inmiddels minder bedeesd. “Das waar ook, Ritsaert.” Alsof ze het niet wist. “Bijzonder mooie man. Je lijkt op hem.”

Nelia herinnert hoe zij haar best had gedaan die voet te genezen. Maar de zwellingen bleven terugkomen. Gekookte weegbree, brandnetels en zelfs Sint Jacobskruid bond ze om de wond. Iedere dag kwam Ritsaert langs, een kleine kilometer op krukken. De verzorging maakte het een en ander los bij Nelia. Het betasten van de opgezwollen voet, maar ook de stevige mannenkuit had haar niet onberoerd gelaten. Ze masseerde zijn, voet, enkel en onderbeen met liefde. Iedere dag opnieuw stond ze voor dag en dauw op om samen met haar paard Mariken kruiden te plukken in het moeras. Mariken nam ze altijd mee, het paardje voelde feilloos aan waar je wel en niet kon lopen in het drassige landschap. Eenmaal thuis begon het proces van koken, stampen en mengen. Met opzet smeerde ze extra hardhandig de zalf op zijn onderbeen. Om te controleren of Ritsaert er nog gevoel in had. De ontsteking had zijn voet namelijk al gevoelloos gemaakt. Iedere dag hetzelfde ritueel, zonder echt resultaat. Ritsaert wist, wat ook Nelia wist. Het ging niet goedkomen met de voet. Toch bleef hij haar bezoeken, en bleef zij smeren en masseren. En allebei wisten ze waarom. Een keer omvatte Ritsaert de masserende handen van Nelia. Ze keken elkaar aan. Nelia wilde wel maar durfde niet en trok haar handen van de zijne af. “Tis goed zo voor vandaag”, zei ze tegen hem. Ritsaert vertrok en kwam nooit meer terug. Een week later werd hij begraven op het kerkhof van Mi.

“Lieve Moeder Maria, builenpest”, hervatte Nelia het gesprek met Arend over de reden van zijn komst. “Ik ben bang dat ik niet al teveel kan doen. Maar op zijn minst kan ik de pijn verlichten en misschien dat dat hoesten overgaat als je gekookte varenbladeren op haar keel legt, en ik heb nog kamille om thee van te trekken. Ik zal je wat meegeven. Die kamillethee moet je mengen met gemalen wilgenschors, dat helpt tegen de pijn van die bulten. En hier heb ik nog wat. Dat is olie van de rozen en zonnebloemen die het afgelopen voorjaar hier hebben gebloeid. Je moeder moet dat zelf met een doekje op haar bulten aanbrengen. Morgen moet je bij me terugkomen en vertellen hoe het met je moeder is, ik geef je dan meteen nieuwe kruiden mee. Ik wil niet dat ze pijn heeft.” Arend knikte. Hij was onder de indruk van haar geestdrift. En van haar gestalte. Zoals ze rondhuppelde in haar huisje om de kruiden bijeen te verzamelen. Nelia zag dat hij naar haar staarde. Ze werd er ongemakkelijk van. “Nou komop joh, naar je moeder. Ik zie je morgen weer.” Bij de deur houdt ze hem nog even aan. “Hoe heet jij eigenlijk?” “Arend mevrouw”, antwoordt hij stoer. “Ik ben Nelia. Geen mevrouw.”

De volgende dag is Arend er vroeg bij en de volgende dag weer. Hij voelt zich op zijn gemak bij haar. Ze vertelt verhalen over haar reizen naar Denemarken, Wales en Schotland. Op haar veertiende ging ze als weeskind uit Gouderak mee met een schipper die haar overal bracht. Onderweg ontmoette ze medicijnmannen, troubadours, kruidenvrouwtjes, wijze monniken. Ze leerde er de krachten van de natuur kennen. Het is altijd warm bij Nelia in huis en het ruikt er lekker naar kruiden. Nelia is blij met de aandacht die ze krijgt, eindelijk weer iemand die naar haar luistert.

De dagelijkse ochtendwandelingen van Arend naar het heksenhuisje blijven de dorpingen niet onopgemerkt. Nauwlettend houden ze de conditie van Arends moeder in de gaten. Het zou toch wat zijn als zij opknapt van de heksenbrouwsels van Nelia. Maar de dorpspriester is duidelijk in zijn oordeel. Tijdens de zaterdagavondmis benadrukt hij dat “van God alleen het goede mag worden verwacht; hekserijen zijn van de duivel.”

De kruiden van Nelia verlichten de pijn die de moeder van Arend heeft, maar de builen worden er niet minder van. Om de dorpspraatjes voor te zijn, vertrekt Arend ’s ochtends steeds vroeger – in het donker – naar Nelia. Vaak ligt ze nog in haar stede als hij aanklopt. De aantrekkingskracht van het warme bed en Arends jonge gestalte, ontlokken haar ondeugende kanten. Ze trekt hem mee de stede in. Arend heeft zijn schuchterheid allang van zich afgeworpen, ook hij had hier naar uitgekeken, erover gefantaseerd in zijn eigen kouwelijke bedje van stro. Hoe hij haar borsten zou betasten, zwelgen in zijn eigen hitte. Nelia voelt overal waar een vrouw nog niet eerder bij hem is geweest en fluistert zwoele, bizarre woorden. Arend stoot zachtjes en gaat los in het lichaam van de vreemde die hij naar zijn gevoel al jaren kent. Nelia kreunt diep, waarna ze minutenlang als versteend in elkaars verstrengeling blijven vastgevroren. Buiten horen ze Mariken zachtjes hinniken. Alsof ze hen uitlacht.

Arends moeder haalt het voorjaar niet. De pijn was de laatste dagen ondragelijk. De zalfjes van Nelia hielpen niet meer. Maar erger dan dat, veel meer inwoners van Mi zijn inmiddels getroffen door de builenpest. Vooral de Mi’ers in de kleine slechte woningen, waar de ratten onder de tafel en de stoelpoten kruipen, zijn het slachtoffer. Omliggende dorpen mijden Mi als de pest, met een grote cirkel lopen ze om het dorp heen. De drie welgestelde families uit Mi hebben het dorp op tijd verlaten. Daarna wordt Mi hermetisch afgesloten van de buitenwereld. Onderling op het dorp is het wantrouwen groot en zondebokken snel gevonden. Helemaal als in de zomer en het najaar iedere week een tocht naar het kerkhof wordt gemaakt voor weer een dode door de builenpest. Steeds vaker gonst de naam van Nelia door het dorp als kwade genius achter het noodlot dat het dorp treft.

Arend voelt de blikken die op hem gericht zijn als hij zich in het dorp ophoudt. De opmerkingen die hij naar zijn hoofd geslingerd krijgt, liegen er niet om. “Wat zoek jij bij dat heksenmens!?” Niet zonder reden is Arend steeds vaker te vinden in het plaggenhutje bij de drie eikenbomen. Week na week ziet hij de buik van Nelia groeien. Zijn werk als veensteker en rietsnijder schiet er bij in. Wat zou het zijn, een jongen of een meisje? Niemand op het dorp weet van Nelia’s zwangerschap, maar hoe lang blijft dat verborgen?

Het stormt eind november uit het oosten. Een ijzingwekkende Siberische wind raast al weken lang over het vlakke moerasland. Het vriest dat het kraakt. Kruiend ijs stapelt zich op en tegen de dijk van de Oude Meije op het moment dat bij Nelia de weeën losbarsten. Arend houdt het niet meer. Het kind wil maar niet komen. “Ik ga de vroedvrouw halen”, fluistert Arend zenuwachtig in Nelia’s oor. Van de pijn geeft ze hem geen antwoord. Een klein uur later staat vroedvrouw Agnes in het heksenhuisje, haar nieuwsgierigheid weerstaat haar angst voor ‘Nelia de heks’. Een half uur later is het jongentje eruit. En een halve dag later weet heel het dorp er van.

Woede barst los onder de laatst overgebleven dorpingen bij het horen van de geboorte van dit heksenkind. In het café dat ook als dorpsgericht fungeert, komen de twaalf oudste mannen bij elkaar. Negen van hen zijn sinds een half jaar weduenaar, en de kinderen die ze hebben verloren niet meer op twee handen te tellen. Om alle ellende te vergeten vloeit het bier rijkelijk. En groeit het verlangen een verklaring te vinden voor al het kwaad dat hen ten deel gevallen is. Haat en wraak vechten om een plekje op de eerste rij van hun gedachten. De geboorte van een heksenkind, precies vier weken voor kerstmis, doet hun bloed stollen. “Er mot een daad gesteld worden!” bepalen de twaalf dorpsoudsten.

Nog diezelfde nacht trommelen ze een aantal twintigers op die zich volgieten met jenever om vervolgens in de vrieskou ‘heks Nelia’ van haar bed te lichten. Arend wordt in elkaar gebeukt, de baby achtergelaten in de krib. Nelia wordt aan haar haren het dorp in gesleept. In het bedrukte café, wordt haar de uitbraak van de pestepidemie ten lasten gelegd. Weerstand bieden tegen de beschuldigingen kan Nelia niet, daarvoor is ze te erg

toegetakeld. Bij het krieken van de ochtend, wordt op het Kerkplein in alle haast een galg in elkaar getimmerd. Even later bungelt het levenloze lichaam van Nelia boven het dorp.

Arend ontwaakt uit zijn pijn door het gekrijs van de baby. Hij bedenkt zich geen moment, bindt het kind vast tegen zijn buik en springt op de rug van de oude Mariken. Op naar het dorp. Hij verstijft bij het aanzicht. Een aantal dorpelingen staat zich nog te bezatten onder het wiegende lichaam van Nelia. “Hé, daar heb je dat duivelse joch”, lacht de smid. “Hier joh, mot je je heksenvrouwje niet meenemen? Scheer je toch vent, anders nemen we jou nog te grazen”, waarop de dorpelingen met gejoel en rieken op Arend afstormen. Snel keert hij Mariken om, in galop het dorp achter zich latend. En dan gebeurt het. Als Arend net voorbij zijn ouderlijk huis is, breekt een bulderende kabaal los. Alsof tien kanonnen tegelijk worden afgeschoten. Arend kijkt achterom en ziet een vloedgolf van ijsschotsen het dorp binnenrollen. De dijk heeft het begeven. Mariken aarzelt geen moment en sprint voluit, weg van het dorp, weg van het binnentredende water.

Drie dagen later keert Arend terug naar het dorp. Alleen de kerktoren en de galg staan nog overeind. Het hele dorp is weggespoeld, niemand heeft het overleefd. Arend snijdt het bevroren lichaam van Nelia los van de galg en brengt haar naar haar eigen plek, onder de drie eiken. Van de plagenhut is niets meer over. Hij hakt door de bevroren grond een graf en stut deze met planken van het verloren huis. Uit de reiswieg die hij om Mariken heeft gebonden haalt Arend zijn dik ingepakte zoon. “Kom jochie, hier ligt je moeder, vergeet dat niet. Deze bijzondere plek met de drie eiken behoort vanaf nu aan jou toe. Ik had nog geen naam voor je, maar om je voor altijd aan deze plek te herinneren, noem ik je Marten Mijnland. Marten naar de Sint Maartenskerk, en Mijnland naar deze plek; dat jou toebehoort. Wees er zuinig en zorg ervoor dat nooit niemand dit van je kan afpakken. Verberg het goed in de geschiedenis en bewaar het voor de toekomst.”

Saartje kijkt onthutst in het glimmende gezicht van Durk. “Wat een verhaal, hé meiske! Goed onthouden hoor. En weet je – dit moet je niemand vertellen hoor – maar rond eind juni, de langste dag van het jaar vieren de heksen hier een week lang iedere nacht feest. Ter ere van Nelia. Als je onder de bomen gaat liggen, zie je hun lichtjes schitteren. En nu vort, hups ik hoor je vader roepen, die wacht op je in zijn bootje.”

“Toe Saar, waar bleef je nou?” roept Zegert. “Ik kwam ouwe Durk tegen... enne... hé pap, mag ik vanavond opblijven?”